

On-line anyák és gyermekeik

Mirca Madianou – Daniel Miller: *Migration and New Media. Transnational Families and Polymedia*. London – New York: Routledge. 2012. 175 p.

1. Az egyre szélesebb kört érintő transznacionális migráció gyakran a közvetlen családtagok elköltöztetésével jár együtt. ¹ Különösen nehéz a helyzet, amikor anyák és gyermekeik szakadnak el egymástól hosszú időre, mivel az anya másik országban vállal munkát, és gyermekét különböző okok miatt nem viszi/viheti magával. A migrációs folyamatok elnöiesedésének egyik legfőbb generálója a fejlett országok igénye az olcsó egészségügyi személyzetre és háztartási alkalmazottakra, gyermekgondozókra, akiket általában a világ kevésbé fejlett részeiből igyekeznek toborozni. A „távolsági anyaság” intézménye különösen elterjedt a Fülöp-szigeteken, ahol a népesség tíz százaléka dolgozik külföldön, többségükben nők, a hátrahagyott gyermekek számát pedig több mint tízmillióra becsülik – ők átlagban két évente egyszer találkoznak személyesen a szüleikkel. A migráns nők gyakran egy globális gondozási láncolat résztvevői. Ennek egyik paradigmátikus példája lehet az a Fülöp-szigeteki asszony, aki élete nagy részében gyermekekre vigyáz Londonban, miközben jövedelméből felfogad egy falusi asszonyt, hogy gondozza az ő gyermekeit Manilában, az utóbbi pedig városi fizetéséből egy falubeli asszonyt fizet hasonló célból (4. p.).
2. Miközben egyre nő a széttagolt transznacionális családok száma, addig a gyors technológiai innovációknak köszönhetően egyre több és olcsóbb, könnyen hozzáférhető kommunikációs eszköz áll rendelkezésre a mindennapi kapcsolattartáshoz. A drága, ezért ritka és rövid idejű telefonhívások korszakát, a csomagban elküldött video- vagy hangkazetták gyakorlatát, a postai levelezést felváltották a mobiltelefon és az internet nyújtotta egyre táguló lehetőségek (sms, chat, Skype, webkamera, közösségi oldalak szolgáltatásai stb.), ahol a szöveges üzenetünk, a hangunk, a képünk azonnal eljuthat a címzetthez.
3. Mirca Madianou, a University of Leicester kommunikáció és média tanszékének tanára és Daniel Miller, a University of College London antropológia tanszékének oktatója, a tárgyelméleti kutatások doyenje ebből az alaphelyzetből indul ki interdiszciplináris könyvében, hogy a Londonban és Cambridge-ben élő Fülöp-szigeteki anyák és az otthon hagyott gyermekek kapcsolatát elemezve megnézzék, az új médiák általánossá válása milyen változást hoz a családtagok viszonyában. Mit jelent távolsági anyának és gyermeknek lenni egy ilyen médiakörnyezetben? Hogyan értékelődnek át olyan fogalmak, mint a jelenlét, távolság, szülői kontroll, hatalom? Az új technológiai és kommunikációs lehetőségek miként hatnak a migráció és a gyereknevelés tapasztalatainak átalakulására, a családtagok kapcsolatának megváltozására, valamint a migráns nők önképére? És a média/migráció kapcsolat nézőpontját megfordítva: a családi kapcsolat minősége, az adott szituáció, az elérendő cél, a hozzáférés és a digitális írástudás lehetőségei hogyan határozzák meg, hogy egy-egy esetben milyen formában történik a kommunikáció?
4. A megközelítés ötvözi az etnográfia és a médiakutatások perspektíváját. Empirikus anyagát egy 2007 és 2010 között végzett több helyszíni etnográfiai kutatás adja. A kutatók első lépésben 53 Cambridge-ben és Londonban élő Fülöp-szigeteki migránsnővel készítettek mélyinterjút. Közülük 28-an 1973 és az 1990-es évek között érkeztek az Egyesült Királyságba (tehát ma már felnőtt gyermekeik vannak), a többiek az ezredforduló után.
5. Ezt követte egy hosszabb Fülöp-szigeteki terepmunka, ahol 56, jórészt kamasz és fiatal felnőtt gyermekkel interjúztak. Többségük elmúlt tízéves, amikor az anyja elment. Húsz-húsz esetben az anya és gyermeke is az adatközlők között volt (153–155. p.).

6. A könyv gerincét ezeknek az anyáknak és fiataloknak az elbeszélései adják. A transznacionalizmus értelmezési kerete lehetővé tette a szerzőknek, hogy elmozduljanak olyan, a migrációs kutatások során gyakran előtérbe kerülő fogalmaktól, mint az identitás, nemzet, integráció, asszimiláció, és inkább az otthoniakkal kialakított személyes kapcsolat jellegét helyezték az elemzés középpontjába. A mélyinterjúk sokat segítettek abban is, hogy az anyák reflexíven meg tudják fogalmazni gyakran ellentmondó és bonyolult motivációikat, a döntésükkel, anyai szerepükkel és gyermekeikkel kapcsolatos érzéseiket. A szerzők a kulturális háttér felől közelítenek az anya-gyermek kapcsolat lokális értelmezéséhez, a normatív elvárásokhoz. Nem ítélik meg, az anyákat nem a gyermek igényeinek kiterjesztéseként szemlélik, ugyanakkor minden felelősségtől független szereplőként sem tekintenek rájuk. Elsődleges céljuk annak az ambivalenciának a szemléltetése, ahogy a nők folyamatosan küzdenek a különböző – egymással gyakran szemben álló – identitásformáikkal (független nő, családfenntartó, családanya, családjától távol élő migránsnő stb.), s megpróbálják egyeztetni azokat egymással, miközben birkóznak döntéseik (eltávozás, majd a migránsállapot folyamatos meghosszabbítása) minden morális és érzelmi terhével. Ez az ambivalencia és a szerepek közötti folyamatos egyeztetés sok elvándorolt anya mindennapi küzdelme – derül ki az interjúrészletekből. Éppen ezért izgalmas, hogy a transznacionális környezetben a távolsági anyaságra miként hat az új kapcsolattartási formák elterjedése. És vajon mit szólnak ehhez a gyerekek?
7. Az első fejezet statisztikákkal együtt mutatja be a Fülöp-szigeteki migráció rövid történetét, elnöiesedését és a digitális kommunikáció elterjedését a szigeten. A következő fejezetben a nők elbeszélése alapján ismerhetjük meg útra kelésük okait. Ezeknél az interjúrészleteknél derül ki, hogy nem csupán a gazdasági tényezők ösztönözték a migrációs döntést, hanem az otthoni erőszak, a kapcsolat elromlása, a nemi különbségek és egyéb tényezők is.
8. A harmadik fejezet rátér a kommunikáció problémájára. Főként a nők elbeszélésén keresztül ismerjük meg a migráció kezdeti időszakának kapcsolattartási módjait, melyet a levélírás, a hangkazetta és a ritka személyes beszélgetések domináltak, a maguk előnyeivel és hátrányaival.
9. A negyedik fejezet már az „on-line anya” szemszögéből mutatja be, hogy az új kommunikációs technológiák miképpen hozzák létre az anyaság egy jóval intenzívebb élményét és gyakorlatát. Milyen az, amikor mindennap megkérdezhetik, hogy mit evett a gyerek, ellenőrizhetik, mikor került ágyba, rendszeren elment-e az iskolába, vagy webkamera segítségével játszhatnak, esetleg az anya részt vehet a gyerek ruhapróbáján. Amikor a közösségi oldalak révén a gyerek kapcsolati hálóját is megismerheti. A szerzők következtetése, hogy az új technológiák sokat segítenek abban, hogy a migráns anyák fent említett ambivalenciája oldódjon, és a különböző szerepeket sikeresebben próbálják meg összeegyeztetni egymással. Az új technológiák egyfajta (ha nem is tökéletes) megoldást jelenthetnek az anyaság és a migráció ellentmondására. Sok nő önképe is módosul ezáltal.
10. A következő fejezet a gyermekek szemszögéből vizsgálja ugyanezt a kérdést, de a vélemények itt már kevésbé egyértelműek. A kamasz gyerekek fele megterhelőnek és tola-kodónak tartja, ahogy az új kommunikációs lehetőségek által az anya intenzívebben belép az életébe. Másik felük azonban egyetért azzal, hogy közelebb kerültek az anyjukhoz, és ez segít megoldani valamiképpen a tinédzserkor problémáit. Van, amikor éppen a Facebook lehetőségei segítettek abban, hogy az anyából jó barát válják. A szerzők itt három faktort emelnek ki, amelyek a kapcsolat megváltozásának minőségére hathatnak: a gyermek kora, amikor az anya elment, az elutazás előtti kapcsolat minősége és az elérhető média jellege.
11. A hetedik fejezet az empirikus esettanulmányt elkezd kiterjeszteni az egyes médiák összehasonlítására a régebbi technológiáktól az újabbakig. Az interaktivitás, az időbeliség, az információ megőrzése, válaszolhatóság, mobilitás, kereshetőség, magán- és közösségi jelleg, társadalmi szerep és az információ mérete alapján elemzik, hogy a társadalmi szereplők a mindennapok egyes szituációiban miként választanak a szöveges, a képi és hangon alapuló kommunikációs

lehetőségek – vagy azok kombinációja – között. Például mit használnak, ha a gyerek házi feladatában akarnak segíteni, vagy ha különböző érzelmeiket akarják kifejezni? Mindez persze függ a hozzáférhetőség kérdésétől is. Ezek a kérdések vezetnek el a téma általános megvitatásához a nyolcadik fejezetben, ahol a szerzők a könyv egyik alapfogalmának, az általuk bevezetett polimédiának az elméletét fejtik ki. A fogalmon nem a különböző médiák összességét értik, hanem egy olyan integrált, plurális mediakörnyezetet, ahol a többféle alternatíva közül a felhasználók szabadon választhatják ki saját kommunikációs céljaik eléréséhez az egyes médiumok kombinációját. A polimédia teoretikus megközelítése pedig a különböző médiaformák és használatuk társadalmi kontextusának bonyolult kapcsolatát törekszik értelmezni.

12.

A könyv utolsó, összegző fejezete az előző fejezetet gondolja tovább abból kiindulva, hogy a kommunikációs technológiák és a társadalmi kapcsolatok kölcsönösen konstituálják egymást. A polimédia megjelenése magával hozza a kapcsolatok átalakulását, miközben a kapcsolatok igényei is formálják a technológiák fejlődését. Ennek teoretikus felfejtése pedig a médiatudományok és a kulturális háttérrel előtérbe helyező társadalomtudományok párbeszéde segítségével valósulhat meg, ahogy erre a más tudományterületről érkező szerzők izgalmas kísérletet tettek.

JEGYZETEK

1 A könyvismertető a *Bevándorlóközösségek tárgykultúrájának vizsgálata Budapesten* (K 84286) című OTKA-kutatás keretében készült el.